

Kun usko petti.

Opetuslapsen muistelmia.

1.

Olen nähnyt hautajaisissa ihmisten itkevän. Kun ruumis on maahan laskettu ja saattajat seisovat haudan partaalla kuunnellen papin sanoja, olen nähnyt semmoistenkin itkevän, joista olen tietänyt, etteivät vainajaa surreet eivätkä häntä kaivanneet. Ja muistan, että samanaisen huomion olen kirkossa tehnyt. Siellä olen nähnyt liikutettuja kasvoja, sielläkin ihmiset ovat kyyneliä vuodattaneet. Eivät ainoastaan ne, jotka tieteen ovat totisia uskovaisia, vaan nekin, jotka kuusi päivää elävät ilman jumalaa. Tiedämpä itsestäni, että ennen maailmassa käydessäni kirkossa en osannut olla itkemättä. Koko aikaa en itkenyt. Se tapahtui enimmäkseen jumalanpalveluksen alkaessa. Katsellessani alttaritaulua, joka esitti Jeesusta, lasten ystävää, tai kuullessani urkujen mahtavaa soittoa ja seurakunnan laulua heräsi sielussani kummallinen kaipuu, jota en saata sanoin kuvailla. Oliko se menneisyyden muistoa vai tulevaisuuden aavistusta, sitä en tiennyt; sieluni täyttyi oudoilla tunteilla, kyynelöt tunkivat silmiin ja hetkeksi löysin ylikuonnollisen rauhan . . . Hetkeksi vain. Sillä kun papin sanat alkoivat tärisyttää kirkon hiljaisuutta, silloin rauhani katosi.

Mistä tämä liikutus johtui, siihen en olisi kyennyt vastaamaan; nyt on silmäni hiukan auennut. Ymmärrän, mikä minun oli, kun itkin, ja itseni jälkeen arvostelen muita. Syvät syynsä tuolla liikutuksella on, ja minulle se nyt on muuttunut avaimeksi, joka avaa toisen sydämen. Kun nyt senkaltaisissa tilaisuuksissa näen jonkun heltyvän, kuvastuu minulle ikäänkuin peiliin sen ihmisen salainen elämä, hänen elämänsä tajuamaton sisältö. Ja minä käännän katseeni pois, etten säälistä heltyisi minäkin . . .

2.

Mitä oli minulle kerrottu elämästä?

Jumala on isä, joka rakkaudesta loi maailman. Hän loi taivaat ja maat, auringot ja tähdet ja elävät

olennot niihin nauttimaan elämästä ja kauneudesta. Hän loi ihmisen synnittömäksi ja puhtaaksi ja kuolemattomaksi ja asetti hänet paratiisiin asumaan. Hän loi myös enkelit, jotka olivat korkeampia olentoja kuin ihmiset.

Mutta paha tunkesi enkelimaailmaan ja muutamat enkeleistä lankesivat — valosta ja rakkaudesta pois pimeyteen ja vihaan. Yksi heistä astui paratiisiin ihmisiäkin viettelemään. Se onnistui, ja ihminen, unohtaen jumalan hyvyyden, lankesi tottelemattomuuden syntiin. Se synti on anteeksiantamaton. Aadam ja Eeva ajettiin paratiisista. He ja heidän jälkeläisensä kirottiin. Kuolemattomuuden lahja heiltä riistettiin. Otsansa hiessä täytyy ihmisen tehdä työtä niin kauan kuin hän elää — sitten hän kuolee.

Vaan jumala on kolmiyhteinen. Isä on oikeus, jota ei voi loukata ilman rangaistusta, mutta poika on rakkaus. Pojan oli sääli langennutta ihmiskuntaa. Hän päätti sitä pelastaa synnin ja kuoleman vallasta; sentähden hän astui alas maan päälle, tuli todelliseksi ihmiseksi, otti veljiensä synnit päälleen ja kuoli ristipuulla niitten edestä. Täten hän sovitti ihmisten synnit ja pelasti heidät. Joka nyt jumalan pojan sovituskoulemaan uskoo, hän on vapautettu eikä kuole, vaan elää iankaikkisesti. Mutta joka ei siihen usko, hän on auttamattomasti ja iankaikkisesti kadotettu.

Tämän uskon ylläpitämiseksi ja tämän pelastussanomien levittämiseksi jumalan poika perusti pyhän seurakunnan eli kirkon, jota hänen kuolemansa jälkeen on johtanut ja johtaa kolminaisuuden kolmas persona: pyhä henki. Kun kirkon kautta siunaus on tullut kaikkein kansain osaksi, silloin jumalan poika uudestaan astuu maailmaan näkyväisenä ja perustaa tuhatvuotisen valtakunnan.

3.

Minä rupesin mietiskelemään.

Järjen kannalta oli käsittämätöntä:

1) Jumalan kolmiyhteys. Kolme personaa ja kumminkin yksi. Kolme henkilöä, joista kukin on yksilöisesti vapaa tahtomaan ja toimimaan, ja kumminkin yksi.

2) Että jumala, joka on kaikkialla, supistuu yhteen ainoaan ihmisruumiiseen (vapahtajan).

3) Että jumala saattaa kuolla.

4) Että hän — kaikkiviisas — loi maailman, joka näyttäytyi huonoksi, niin että hänen täytyi turvautua erityisiin keinoihin sitä pelastaakseen.

5) Miksi hän ei sittenkään sitä pelastanut, vaan miksi vieläkin riippuu lyhyen lyhyestä ihmisiestä, mimmoinen ikuinen tulevaisuus on oleva y. m.

Sydämen kannalta on niinkään käsittämätöntä:

6) Miksi jumala, joka on rakkaus, voi nähdä elävän olennon ikuisesti kärsivän.

7) Että jumala, joka on kohotettu kaiken yli, saattaa vihastua kokemattomien lasten heikkoudesta.

8) Että sama jumala saattaa leppyä verisen uhrin kautta.

9) Että kaikki ihmiset kärsivät yhden tai kahden ihmisen synnin takia.

10) Että ihminen, joka ei ole pyytänyt päästä maailmaan, paiskataan tänne kärsimään ja kuolemaan ja mahdollisesti kuolemankin jälkeen kärsimään. Y. m.

Kokemusta vastaan soti:

11) Että pyhä henki olisi kirkkoa johdattanut, sillä historia tuskin tuntee niin kauheita rikoksia kuin ne, jotka kirkko jumalan ja uskon nimessä on tehnyt.

Vihdoin jääpi aivan selittämättä:

12) Mistä paha sai alkunsa. Jollei paha olisi tunkenut enkelimaailmaan, eivät ihmisetkään olisi langenneet. Jolleivät ihmiset olisi langenneet, olisi sovituskuolema ollut mahdoton. Sovituskuolema perustuu pahan syntyyn. Mutta syntiinlankeemus ja sovituskuolema ovat keskuksat, joiden ympäri kirkko ja sen usko kiertävät ja joiden päälle ovat rakennetut. Ilman niitä kirkko ja sen usko ovat tarpeettomat. Ja kumminkin sovituskuolema ja syntiinlankeemus ovat perustetut niin höllälle pohjalle kuin pahan syntyyn, toisin sanoen pohjalle, jota ei ole. Kirkolla ei ole sitä pohjaa. Se ei ole kertonut, mistä paha sai alkunsa. Se ei ole selittänyt, mikä paha on ja minkätähden se on. Ja yhtäkaikki koko sen järjestelmä perustuu pahan olemassaoloon.

4.

Nyt tiedän, että teologit nousevat. Yskivät ja ryhtyvät pitkiin selityksiin. Antavat minulle hienoja viittäuksia uskottomuudestani ja siitä, että kaikki selvä olisi, jos uskoisin: he ymmärtävät kaiken niin hyvin uskon valossa. Varsin alhaista on minulta moittia kirkkoa ja sen toimintaa, koska lukeneena ihmisenä minun pitäisi tietämän, kuinka paljon hyvää se on tehnyt, kuinka monta sielua se on pelastanut kadotuksesta. Sitäpaitsi jumalalliset asiat meille ihmisille ovat mysterioita; ei meidän tarvitse niitä tutkistella. Jumala on raamatussa ilmottanut niin paljon kuin meille on tarpeen. Pahan hengen ylpeyttä se on, kun emme nöyrry vastaanottamaan lunastusarhoa. Eikö tämä elämä ole hyvä semmoisena kuin se on? Sitäpaitsi mitä iankaikkiseen autuuteen ja iankaikkiseen kadotukseen tulee, onhan ihmisellä vapaa tahto! Omassa vallassaan on valita, kummanko parempana pitää . . . Eikä se ikuinen kadotus tarvitse *aina* kestää. Nykyaikana jo ajatellaankin toisella tavalla . . .

Teologit puolustavat asiaa sangen kiivaasti, niin kiivaasti, kuin jos omaa asemaansa puolustaisivat. Minä vaan tiedän, että mitä 2:ssa näytin, sitä koulussa opetettiin, ja ellen erehdy, vieläkin opetetaan. Kirkoissa tosin ei kristinuskoa niin laveasti käsitellä; siinä saarnataan parhaasta päästä jumalan armosta ja vihasta ja hänen poikansa rakkaudesta. Muuten on varsin mieluista kuulla, että viime aikoina käsitteet jo ovat alkaneet kirkastua. Sehän osottaa, että kirkkokin vihdoon rupeaa edistymään ajattelussa ja sydämen puhtaudessa.

Mutta jättäkäämme teologiset väittelyt. Emme kuitenkaan niistä asioista selville pääse, myönnettyjä mysterioita kuin ovat. Sillä kaikesta huolimatta ylistetty vapaa tahtomme on jotenkin rajotettu juuri vapautensa puolesta. Emmehän ole pyytäneet tänne päästä, emmehän sitä vapaata tahtoa ole pyytäneet, jonka ansiosta vielä saatamme joutua ikuisiin kärsimyksiinkin. Mysterioksi se vapaa tahtokin jää. Jättäkäämme tämä ja katsokaamme uskoa ihan toiselta kannalta.

5.

Olin kerran joutunut semmoiseen asemaan, johon oikeastaan kaikkien ihmisten pitäisi saada joutua. Minun tuli määrätä vastainen toiminta-alani, määrätä toisin sanoen „miksi tulisin“. Luulenpa, että monelle tämä ei ole niinkään vaikea. Heillä on luontaiset taipumukset, ja mikä parempi on, toinen tai toinen elämäntehtävä vetää heitä puoleensa vastustamattomalla lumouksella. Taikka leipähuolet tai perheelliset velvollisuudet pakottavat heitä työtä tekemään ja otsansa hiessä elatustaan hankkimaan joko ruumiillisella työllä, käytännöllisessä toimessa tai lukemalla, jolloin elämän laiva purjehtii lainojen laineilla tulevan viran rannikoita kohti. Ehkä vielä useammat tarttuvat kuokan varteen sentähden, että isä niin teki, sentähden, että isän isä niin teki ja sentähden, että kaikki muut niin tekevät. Tavallaan onnelliset he kaikki — he eivät tunne „vapaan tahdon“ mysteriota.

Minun laitani oli vähän toisin. Elämä sanoi minulle: „kas tässä on tienhaara. Lukemattomia polkuja tästä haaraantuu ulos maailmaan. Yksi niistä sinun tulee valita itsellesi. Minä kannan sinut vielä jonkun aikaa, mutta sitten lasken sinut maahan ja saat käydä omilla jaloillasi. Ole vaalissasi nopea — luonnon herätysshuuto on: eteenpäin!“

Epämääräiseksi ajaksi olin leipähuolista vapaa. Juuri se seikka antoi sekä aiheita että tilaisuutta punnitsemaan, mitä nyt oli tehtävä. Tietysti ympäristöni kehotti minua kulkemaan sitä vanhaa tuttua polkua, sitä virkapolkua, ja itse olin sen ennen luonnollisena pitänyt. Mutta siihen aikaan jo sama tuuma oli käynyt minulle perin vastenmieliseksi, tunsin epäselvästi, ettei se ollut elämäni päämaali ja minun täytyi kieltäytyä astumasta sille tienhaaralle. Kun toiselta puolen eivät mitkään tulevaisuuden unelmat mieltäni hurmaileet eikä minulla ollut — ainakaan itse tieteni — voittamatonta halua tai taipumusta mihinkään erityiseen tehtävään, oli asemani itse asiassa koko tukala. Minä olisin halunnut palvella jumalaa välittömästi.

Nyt tahdon huomauttaa, että olin pienestä saakka ollut hyvin uskonnollinen ja varsinkin rippikoulussa käytyäni olin oikea uskovaisen perikuva. Olin harras kirkossakävijä ja ajatuksissani sangen hurskas, vaikkon uskonnollisista asioista mielelläni puhunut. Suljin ne sydämeeni, sillä ne olivat liian pyhät ja ylevät keskusteluaineiksi; kukaan ei olisi voinut soimata minua ulkokultaisuudesta.

Tämä hurskauteeni, kuten jo mainitsin, ei ollut hetkellistä intoilua, vaan syvästi luonteeseeni juurtunut. Se perustui erääseen ominaisuuteen, joka on minussa ollut erityisesti kehittynyt, vaikka muuten luulen sen olevan joka ihmissielun syvimpiä tunteita, vaikkei sillä suomenkielessä tietääkseni ole omaa nimeä. Ruotsalaiset kutsuvat sitä *hängjivenhet*, mutta selvän on englantilainen nimitys *devotion*. Se on sekä „alttiiksiantamusta“ että „rakkautta“. Se on sielun kaipuu lahjottaa jollekin koko luottamuksensa, uskollisuutensa ja rakkautensa. Se on sielumme hienoin ja henkisin kieli, se on uskonnon, jumalanpalveluksen ja hurskauden synnyttäjä.

Ihminen, joka on tottunut kääntymään itseensä ja hakemaan lohdutusta oman sielunsa syvyyksistä, hän pysähtyy kysymään neuvoa siltä sisäiseltä jumalaltaan, kun on eksymäisillään synnin erämaassa.

Niinpä tein silloin minäkin. Käännyin jumalani puoleen ja pyysin häntä auttamaan. Pyysin, että hän selittäisi minulle, mitä tekisin. Pyysin, että hän näyttäisi minulle, mitä tietä kulkisin, että hän näyttäisi sen ilmestyksen tai ihmeen kautta.

Ja mikä tapahtui? Ihmettä ei näkynyt, ilmestystä ei kuulunut, mutta levottomuuteni kasvoi. Välitöntä vastausta en saanut kysymykselleni, mutta tie oli valittava ja päätös tehtävä. Silloin katsahdin omaan itseeni, rupesin tarkastamaan sitä henkistä eväslaukkua, joka oli minulle matkaa varten annettu ja heittäydyin tutkimaan oman uskoni sisältöä.

Mitä oikeastaan tahdoin tietää?

Nyt perästäpäin saatan sen helpostikin määritellä. Minussa heräsi kysymys, joka ehkä kerran herää jokaisen ihmisen rinnassa, kysymys: mikä elämä on? joka kysymys käytännöllisesti lausuttuna kuuluu: miten minun tulee elää, jotta elämäni „kelpaisi jumalalle?“

Se usko, johon olin kasvatettu, oli seuraava: Aadam ja Eeva lankesivat syntiin, heistä synti periytyi koko ihmiskuntaan. Synnin seuraus on kuolema. Minä ja kaikki muut olemme kadotuksen ansainneet ja kadotukseen olisimme joutuneet, ellei jumalan poika rakkaudessaan olisi meitä pelastanut kuolemallaan ristipuulla. Kun häneen uskomme, olemme vapautetut. Silloin meitä odottaa ikuinen ilo ja rauha kuoleman jälkeen. Ja kaikki on jumalan armosta. Kaikki saamme häneltä. Omien tekojemme nojalla emme mitään ansaitse, uskomme vain jumala palkitsee armollaan.

Uskomme vain! Siis tämä elämä olisi — *uskomista* . . .

Nyt äkkiä selvisi minulle, mikä hirveä petos tuo uskoni oli, mikä ääretön juopa erotti sen *elämästä*. Jumala oli karkotettu kauas pois näkyvistä, ikäänkuin sitä varten, että meillä olisi oikein „vapaat“ ohjaket täällä maan päällä. Kyllähän sitä sitten taivaaseen työnnettiin, kunhan vain riitti uskoa — ja sitä vartenhan se taivaan valtakuntakin oli siirretty pilvien taakse.

Uskoni teki hyvin tarkkaa selkoa monesta seikasta. Se selitti, kuka jumala oli. Se luetteli hänen ominaisuuksiaan ja määräsi hänen toimintaansa. Se neuvoi minulle, miten kirkossa kävisin ja jumalan sanaa viljelin ja herranehtoollista nauttisinkin ja miten muistaisin omaa syntisyyttäni ja jumalan pojan lunastuskuolemaa, ja se kertoi minulle tulevaisuuden iloista ja riemuista, kun enkelinä saisin laulaa karitsan kunniaksi, jos kaiken tuon edellisen hyvin toimitin ja täytin.

Mutta yhden seikan uskoni jätti aivan ratkaisematta. Se ei maininnut minulle mitään tästä nykyisestä, maallisesta elämästäni, tästä elämästä, jossa nyt olin. Mitä minua hyödytti kaikki nuo pilventakaiset taivasunelmat? Eivät ne antaneet minulle mitään neuvoa epäilyksissäni, eivät ne ollenkaan vastanneet kysymykseeni, mitä tämä oli, millä lailla minun nyt piti palvella jumalaa. Mitä se minua auttoi, olinko syntinen, pelastettu ja kuolematon, kun elämä oli edessäni, tämä kauhea elämä, joka vaati, että jotakin tekisin? Sen yhden tahdoin tietää, mikä tämä elämä oli, vaan siihen ei uskoni vastannut. Se ei antanut elämälle mitään sisältöä.

Käsitin kerrassaan, kuinka tyhjä uskoni oli. Käsitin, että se oli järjettömän hourailua.

Mutta silloin minussa nousi halu tietää, olivatko muutkin sen käsittäneet. Olivatko niin ulkokullatuita, että kutsuivat itseään uskovaisiksi, vaikkeivät uskoneet — vai olivatko niin sokeat, etteivät petosta nähneetkään. Sen tahdoin tietää.

7.

Kauan minun ei tarvinnut vaeltaa tietämättömydessä. Tein pianikin hämmästyttävän kokemuksen. Useimmat ihmiset eivät olleet päässään ajatelleet niin pitkälle kuin minä, ja jos olivatkin, niin ainakaan eivät olleet tunteillaan sitä hyväksyneet: useimmilla oli nimittäin luontainen uskonnollinen tarve — tuommoinen tarve hakea lohdutusta murheissaan muualtakin kuin kanssa-ihmisiltä —, joka tarve tuli tyydytetyksi tunteellisen uskon kautta vallan ulkopuolella järjen toimintaa. Mutta minua hämmästytti sängen suuresti se seikka, että he tietämättänsä olivat käsittäneet sen saman uskonsa tyhjyyden, josta minä olin tietoisiksi tullut. Se näkyi selvästi heidän elämästään. He toimivat ja työskentelivät aivan niin kuin minä olin ymmärtänyt, että minun olisi pitänyt toimia ja elää, niin kauan kuin siinä „uskossani“ olisin riippunut: s. o. he

toimivat ja työskentelivät ulkopuolella tuota uskoa ja siitä riippumatta. He olivat järkeviä ihmisiä, jotka vaistomaisesti tunsivat, etteivät sillä uskollaan eläneet. „Otsasi hiessä pitää sinun leipäsi syömän“, — kas siinä elämän laki, joka oli kova kyllä.

Ja sentähden itkivät kirkossa ja hautajaisissa. He seisoivat elämän suuren salaisuuden edessä ja he tunsivat sieluissaan, kuinka hyläytyitä ja yksinäisiä olivat. He muistivat taas, että kuolema heitäkin kerran kohtaisi, ja heidän omatuntonsa sanoi heille, etteivät he tienneet, mitä kuolema oli, etteivät he olleet työskennelleet sen arvotuksen selvittämiseksi.

Näin huomasin, että ihmiset tunsivat, vaikeivat sitä aina itselleen tunnustaneet, ja minä käsitin, ettei se ollut vain ulkokultaisuutta, kun ihmiset määrättyinä vuoden päivinä „palvelivat jumalaa“ — edes johonkin määrin tyydyttääkseen omaatuntoaan ja lieventääkseen sielunsa tuskia.

Mutta minä huomasin myös, että toinenkin seikka ihmisiä vaivasi ja aina oli vaivannut ja usein sai paljonkin häiriötä aikaan, huolimatta kaikesta, mitä usko vakuutti. Se oli pahan arvotus. Se oli tuo kummallinen seikka, että kaikki teot eivät olleet hyviä ja oikeita. Tuostakos oli herännyt kysymys: mitenkä ihmisen teot suhtautuivat haudantakaiseen elämään? Vaikuttivatko pahat teot siihen vai eivätkö? Yleinen kokemus oli, että ihminen, kun oikein ryhtyi uskomaan, samalla päätti elää hyvin ja olla syntiä tekemättä; uskoessaan ihminen siis tunsikin, että mahdollisimman synnitön elämä oli tarpeen, jos halutti taivaaseen kuoleman perästä. Mutta yleinen kokemus oli myös, ettei ihminen saattanut elää aivan synnittömästi ja ettei kukaan kuollessaan ollut synnittömäksi tullut. Mitenkä tästä pulasta oli päästävää? Nähtävästi helpoimmin siten, kuin kirkko opetti, nimittäin että perisynti on poistamaton ja että usko se autuaaksi tekee. Usko mihin? Usko siihen, että autuaaksi tulee.

Vaan outo kappale se ihmissielu on. Juuri kun koettaa olla huoleton ja tyytyväinen, niin pahan arvotus se taas estää selvään näkemästä. On jotakin tehnyt — ja kas! se olikin „synti“ . . .

Sama arvotus on synnyttänyt Mooseksen 10 käskyä ja kaikkein kansain lakisäädökset ja protestanttisen kirkon opinkappaleen, ettei noita käskyjä voi täyttää; sama arvotus on syynä niihin satoihin lahkoihin, jotka nousevat sieninä maasta.

Tulin siis vakuutetuksi, että joka ihmisen sielussa huutaa ääni: mikä tämä elämä on? kuinka minun tulee elää tämä elämä? enkä enää ihmetelty, että ihmisten silmistä puhui heidän sielunsa sanomaton kaiho, ja että he välistä vaistomaisesti etsivät kyynelistä helpotusta surulleen.

8.

Minun vaatimukseni uskoni suhteen olivat olleet aivan oikeutetut. Sitä ei kukaan kieltäne. Olin pyytänyt, että se selittäisi minulle, mikä elämä oli, ja selittäisi sen niin, että sydämässäni ja päässäni sen oikeaksi tuntisin. Vaatimukseni uskon suhteen oli, että se täyttäisi koko elämäni. Tämä on syvän uskonnollisuuden luonnollinen johtopäätös. Jos jumala on ja jos tällä elämällä on joku merkitys ja jos minä olen täällä jotakin varten, niin ei yksikään elämäni hetki saa olla merkityksetön. Jos minä tahdon palvella jumalaa, niin minun täytyy voida tehdä se koska ja missä tahansa, aivan riippumatta, onko sunnuntai vai maanantai, olenko kirkossa vai kotona. Muutenhan kaikki ne hetket, kaikki ne päivät, jolloin en jumalaa palvelisi, menisivät hukkaan ja olisivat merkityksettömät. Jos taas jumalaa ei ollut, jos elämältä puuttuisi kaikki tarkoitus, jos täällä olin vain syödäkseni, nukkuakseni, naidakseni ja tehdäkseni työtä — sitä varten, että voisin syödä, nukkua ja naida, silloin olivat uskonnollisetkin tarpeeni julmaa luonnon leikkiä, silloin oli paras minussa vain halveksittavaa lapsellisuutta . . . ja ainoa pelastus oli ryhtyä syömään, nukkumaan ja naimaan — oikein innosta — ja sitten, kun se väsytti . . .

Sekä itsessäni, että muissa ihmisissä piili sydämen syvyydessä paremman kaipuu ja luontainen vakaumus siitä, että parempi oli myös oikeampi. Näin hyvinkin, että hyvän ja pahan määrittäjiä oli yhtä monta kuin oli ihmisiä; tuskin oli kaksi ihmistä, jotka olivat aivan yhtä mieltä siitä, mikä hyvä oli ja mikä paha. Pitipä toinen hyvänä sitä, jota toinen kammoksui hirmuisimpana pahana. Erisuuri itsekkyyttä, erilaiset tiedot, kokemukset, ympäristöt, tavat — kas siinä lasisilmät, joiden läpitse katselimme hyvää ja pahaa. Mutta jokainen ihminen pyrki aina siihen, mikä hänen mielestään oli hyvä.

Tuntui minusta, että koko elämä olikin vain hyvän ja pahan tiedon etsimistä. Tuntui minusta, että me ihmiset olimmekin täällä maan päällä sitä varten, että oppisimme tietämään, mikä oli hyvän ja pahan erotus. Ja samalla minulle selveni, että tämä kysymys oli aivan sama kuin edellinen kysymys, mikä elämä oli. Molemmissa tapauksissa pyrin tiedottomuudesta tietoon, pimeydestä valoon, ja se sama valo, joka paljastaisi minulle toisen, se myös paljastaisi toisen salaisuuden. Epäilemättä oikea elämä silloin olisi se, jota hyväksi kutsuisin, ja väärä se, jota pahana pitäisin ja „kuolemaksi“ nimittäisin.

Täten ymmärsin uudelta näkökannalta varsin luonnolliseksi, ettei entinen uskoni, kirkon usko, saattanut tyydyttää uskonnollista tarvetta. Se otti arvon pois ihmisen hyvistä pyrkimyksistä — vieläpä kielsi kaiken hyvän pysyvän arvon, ylistäen itsekkyyttä. Minun hyvillä teoillani ei ollut mitään merkitystä jumalan edessä, kaikki tuli hänen armostaan, ikuinen elämäkin, kunhan uskoin; jos tahdoin hyvä olla, se oli oma asiani, mutta ei se minua pelastanut. Toiseksi silmämääränäni piti vain olla tuo oma, itsekäs, ikuinen elämäni, joka uskoni kautta jumalan armosta oli saavutettava.

Näillä opeillaan kirkko riisti merkityksen elämältä. Hyvällä ei ollut itsessään mitään arvoa, ei itsessään eikä palkinnon vuoksi. Mutta joka ihmiselämän kysymys koski juuri hyvän ja pahan olemusta. Kun kirkko sen kielsi, niin se kielsi itse elämän. Kaikki oli turhaa ja tarkotuksetonta. Ihmettäkö, jos paha riehui „vapaan tahdon“ kristikunnassa?

9.

Uskoni hylkääminen oli minulle melkein vähemmän järjen kuin sydämen asia. Koko sielultani olin harras ja hurskas ja koko sielultani olisin tahtonut voida uskoa. Järkeni kyllä teki vastarintaa, kun koetin säilyttää „lapsuuden uskoani“ kaikesta huolimatta, mutta pidin järkeäni jonkun aikaa pahan hengen ja kiusaajan äänenä, kuten minulle oli opetettu. Mutta niin pian kuin sydämeni jäi vastausta vaille kysymykselleen; kun äkkiä ymmärsin, ettei se uskoni sydäntänikään tyydyttänyt — olisinko silloin enää teeskennellyt itselleni ja muille, luulotellen yhä olevani uskovainen tavallisessa merkityksessä? Niin en ollut käsittänyt, että jumalaa, totuutta palveltaisiin. Mieluummin luovuin kalleimmastakin uskosta kuin ihmisarvosta.

Moni on seurannut minua tähän saakka. Moni on kulkenut samaa tietä ja pysähtynyt tähän. Minä en pysähtynyt. En tyytynyt siihen, että peite oli otettu silmiltäni pois, tahdoin myös käyttää silmiäni, katsella, tarkastaa ja tutkia, näkisinkö itse jotakin uutta. Tein vahvan päätöksen, että olkoon seuraus mikä tahansa, tietämän minun piti, mikä tämä elämä oli *sub specie aeternitatis* (ikuisuuden näkökannalta); en herkeisi kamppailemasta jumalan kanssa, ennenkuin hän ilmottaisi minulle nimensä.

Mutta mitä sen johdosta tapahtui, se ei kuulu enää näihin muistiinpanoihin.